

чем именно заключалась «преступность» рецепции критика Е. Сверстюка, которая ставилась ему в вину и за которую он был репрессирован.

Ключевые слова: шестидесятники, концепция, критика, творчество, идеология, цензура, самиздат.

Vasyl Slapchuk. Paradox of the “Criminal” Reception by Ievhen Sverstiuk as Critic. The article deals with the analysis of the critical work “The Cathedral in the Scaffolding” by Ievhen Sverstiuk where the novel “The Cathedral” by Oles Honchar is outlined. The author tries to disclose internal intentions and external compels that influenced upon the critic who consciously chose to oppose to the soviet ideological and punitive system. It is observed the order of spiritual values that helped Ievhen Sverstiuk to avoid facial bifurcation into its essence and profitable mask, and openly with the sense of his moral truthfulness to fight against the state machine. It is compared the scale of the undertaken problems in the novel “The Cathedral” and its critical review “The Cathedral in the Scaffolding” and explored the reason of the differences between the legibility of their solutions. The similarities and contrasts between civil positions of the writer and the critic are revealed as well as traced their further dialogue. It is elucidated why the reception of the critic was considered as ‘criminal’, and what kind of guilt it was incriminated.

Key words: sixties, the concept of criticism, creativity, ideology, censorship, self-publishing.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2016 р.

УДК 82: 1 Сверстюк

Людмила Тарнашинська

МІЖ ІДЕАЛІЗМОМ І «КРИТИЧНИМ ПАФОСОМ»: ЄВГЕН СВЕРСТЮК ПРО ФЕНОМЕН НАЦІОНАЛЬНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

У статті окреслено парадигму етичного ідеалізму й специфіку «критичного пафосу» творчої спадщини Є. Сверстюка, в основі яких лежить тріада ренесансних домінант: гідність – совість – віра. Інтерпретативна модель ґрунтується на понятті П. Рікера «обмін пам’яттю». Простежено те, як інтерпретував письменник головні риси національної інтелігенції, різницю між українською та російською інтелігенцією.

Ключові слова: інтелігенція, еліта, духовна аристократія, ідеалізм, «критичний пафос», відповідальність, честь, совість, віра, традиція, пам’ять.

Жодною мірою не хочу протиставити складові, винесені в назву доповіді: обидві вони присутні в риториці Євгена Сверстюка – людини, для котрої категорія ідеального була художньою та життєвою практикою (див.:16). При цьому поняття «критичного пафосу», узятє в лапки, зовсім не передбачає статусу умовності, оскільки вжите тут у розумінні П. Рікера, котрий наголошував: «...у європейській культурі плюралізм основ успішно поєднувався з єдністю віри й знання, переконань і критичного ставлення до світу». І прояснював свою позицію: «Я думаю, що інтелігенція несе особливу відповідальність за підтримання критичного пафосу в культурі. І провина інтелігенції в ХХ столітті полягає у втраті почуття ясності і критицизму, в переважанні переконань над розумом» [3, с. 126]. Цю місію ретранслятора «критичного пафосу» Є. Сверстюк виконував з особливою відповідальністю. І водночас не крикливо, без пафосу осуду (оскільки його позиція завжди ґрунтувалася на християнській традиції), але принципово й послідовно, постійно розвиваючи та поглиблюючи свої міркування.

В одній зі студій мною висловлено думку про те, що кому, як не Євгенові Сверстюку створити книжку про українську інтелігенцію. Тому що проголошувати абсолютні істини в контексті цієї окремішньої теми має моральне право лише «інтелігент з ласки Божої» (Е. Райс), той, хто цю відповідальність усвідомлює сповна й чітко слово співмірне власній дії та особистому вчинкові. І не тільки тому, що родом він із дисидентства: хіба він один? І не лише тому, що вийшов з усіх випробувань непереможеним: невже один він? А через свою роками потверджену послідовність, несхибну відданість принципам і переконанням. Підкреслюю: вистражданим принципам і переконанням, умінню обстоювати їх негучно, але переконливо й послідовно. Може, навіть затято: у кращому розумінні цього слова. Не втомлювався повторювати те, що ми мусили й самі бачити, але не бачили (чи не розуміли). Зважаючи на тенденції розвитку сучасного суспільства й узагальнюючи їх, умів учасно поставити точний діагноз інтелігенції, прогнозувати хвороби нації, передбачати кризи. На жаль, такої книги Є. Сверстюк не написав, визначивши для себе інші пріоритети – персоналістського рівня, хоча мав для того всі підстави й досить узагальнені міркування. І для нас назавжди залишиться таємницею, чому не написав: не встиг чи не вважав за потрібне. Зате написав чимало інших книг, які становлять золотий фонд нашої літера-

тури, зокрема й блискучі «Шевченко понад часом» (2011, 2014) та «Гоголь і українська ніч» (2013).

Однак тема «Євген Сверстюк і українська інтелігенція», яку письменник пунктирно простежує від «яскравого сузір'я української інтелігенції, об'єднаної в політичному братстві» (ідеться про Кирило-Мефодіївське братство) [24, с. 35] – і до когорти шістдесятників, яку сам репрезентував як людина нескорена й цілком незалежна від усіх світових зваб і страхів, та активного крила інтелігенції новітнього часу, чи не найголовніша в осмисленні його творчої спадщини. На ній, як на фундаменті, ґрунтувалися всі його літературно-критичні, есеїстичні й публіцистичні студії. Окремо цю тему розкрито хіба що статті «Народження української інтелігенції», оприлюдненій 1992 р. у журналі «Сучасність» (ч. 2. С. 73–78); пізніше включено до книги вибраного «На святі надій» (Київ : Наша віра, 1999. – с. 208–216) та одне з його інтерв'ю. Саме тут найвиразніше проявилася його імперативний ідеалізм і «критичний пафос», що йшли від спроби виробити «модель» «нового типу людини», готової «робити справу з внутрішньої потреби, робити її добре, з гідністю й відповідальністю» [12, с. 209].

Тема інтелігенції бере початок від Платона, котрий наголошував на природній потребі диференціації суспільства. Вона не втрачає, а радше набуває ще більшої гостроти в наш час. Сьогодні, звісно, за умов олігархізації суспільства ця тріада зазнала деформації, але суть сказаного від цього не змінюється. Ясна річ, ті, хто відзначив інтелігенції таке місце, не читали визначення, яке дав інтелігенції Емануїл Райс: «У дійсності у наш час людством керують не горезвісні “капіталісти”, навіть і не ніби підлеглі їм міністри “та інші генерали” і такий же горезвісний “пролетаріят”. Людською долею керує інтелігенція. І фактично, і морально. А коли так, то вона відповідальна і за те, що є в світі доброго, але також і за зло в світі, що безнастанно наростає» [9, с. 43]. Ця теза, оприлюднена 1966 р., не втрачає своєї онтологічної актуальності, оскільки враховує саму специфіку того прошарку суспільства, який покликаний самою своєю природою бути детонатором змін.

В одному з інтерв'ю Є Сверстюк цитував рядки зі щоденника О. Довженка за 1945 р., посиливши їх власним іронічним забарвленням: «Сьогодні інтелігенція “завоювала” собі честь стояти на третьому місці після робочих і селян. Знаменний розподіл. Кажу собі: людино, пам'ятай – вища твоя мета – стати на третє місце, на місце найвище,

найдостойніше...» [12, с. 34–35]. За Є. Сверстюком, інтелігенція великої витривалості «вистраждала свій образ і свій ідеал» [15, с. 36]. Отже, про ідеалізм. Здається, із цим усе зрозуміло. Але не зайвим буде почути міркування самого Є. Сверстюка, котрий найперше апелює до Біблії: не відходячи від традиції, він усе ж укладає свій зміст у це поняття, характеризуючи «тип ідеаліста» як такого, що «виріс на моральних максимах, на суворих заповідях і заборонах. Людини, яка визнає одну святиню й усім життям животворить її, віддаючи їй найкраще. Людини, для якої матеріальні цінності – на другому пляні. Людини, здатної жити любов'ю й вищими цілями. Тільки з того джерела йде відродження особи та народу, лише воно живить душу інтелігенції, хоронительки духовних етальонів, етичних і естетичних...» [12, с. 210]. І пов'язує це з ідеєю високого безкорисливого служіння та стоїцизмом: «Особлива доля української інтелігенції, становлення її проти течії в умовах бездержавності, всупереч антиукраїнській державній владі зумовила її особливий ідеалістичний характер» [15, с. 35].

За П. Рікером, моральний обов'язок інтелігенції полягає в тому, щоб сприяти «обміну пам'яттю в душі співчуття» [3, с. 112]. У Є. Сверстюка такий обмін пам'яттю постійно присутній на персональному рівні: звідси його постійне апелювання до попередників, із-поміж яких він особливо вирізняє – на різних етапах свого життя різною мірою – П. Грабовського, Т. Шевченка, О. Довженка, М. Гоголя. Ще в сірі дні й роки заслання Є. Сверстюк утікав у Шевченка, Франка, Грабовського, Достоєвського, Свідзінського. Це в ті роки трагедія Франка постала для нього передусім як трагедія розуму «без віри основ», а феномен Гоголя – «генія, розтерзаного на роздоріжжях нашої історії» [10, с. 245] – як трагедія роздвоєного духу. «Кожна велика постать еволюціонує в нашій свідомості», – написав він 12 липня 1981 р. у листі до Ю. Луцького (саме книжка Ю. Луцького «Листування з Євгеном Сверстюком», опублікована в 1992 р. на Заході, дає нам уявлення про внутрішню роботу Є. Сверстюка). І додав до того: «Мабуть, найцікавіше еволюціонувала постать Павла Грабовського, яка мене завжди манила своєю високою справжністю і вродженим ідеалізмом» [7, с. 25].

Уже сам перелік цих імен засвідчує те, що Є. Сверстюк апелює до пам'яті й традиції – знову ж таки у трактуванні П. Рікера з його акцентацією пам'яті як передачі традиції. Апеляція до Шевченка на рівні глибокого проникнення в скрижалі його творчості дає дослідникові підстави на широких узагальнень: «На ґрунті тих ідей та

високої віри росла й ідейно розмаїтилася, вибиваючись проти течії, українська інтелігенція. Все здорове, життєздатне утверджувалось проти течії». І – безапеляційне уточнення: «Квола напівінтелігенція – та йшла за течією. Псевдоінтелігенція не йшла нікуди» [13, с. 130]. Розщеплення «молекули справжності» на інтелігенцію істинну, кволу і псевдоінтелігенцію, є тією основоположною класифікацією в концепції Є. Сверстюка, котра дає ключ до всіх персональних характеристик, які він дає і своїм попередникам, і сучасникам – від Шевченка й Грабовського до генерала Морозова та поета Коротича. Особливо вирізняє письменник, услід за М. Шлемкевичем, шевченківський тип українського інтелігента, витворений у ХІХ ст., в основі якого й лежить офірність – саме цей тип пов'язує він із поняттям істинного інтелігента. В інтерпретації Є. Сверстюка – це завжди людина традиції. Він наголошував на тому, що «людину, розумово розвинену, можна зустріти на кожному кроці, а духовно розвинена людина – це людина від традиції» [15, с. 40].

Стурбованість духовною невиробленістю, поверховістю знань, порожнім патріотизмом «напоказ» без етичної основи, здеморалізованістю, інфікованістю страхом, браком «ясності духу» й диктує риторику «критичного пафосу», де цей пафос фактично просякнутий гіркотою щодо інтелектуалів незрілих, зашорених стереотипами, стримуваних осторогами, що й становлять «підбиту тоталітарними стандартами інтелігенцію, виховану на фальшивій поверховій літературі, без знання джерел» [12, с. 211] – власне, це і є той «обмін пам'яттю в дусі співчуття», на якому наполягає П. Рікер. Або ж шлях до «позитивної духовності» як «праці над самовдосконаленням» (Е. Райс). «Тип невиробленої дипломованої людини, не здатної горіти і світити» [12, с. 210], викликає в Є. Сверстюка стурбованість майбутнім, але водночас – хоч як би це не видавалося дивним – співчуття до такої людини. Хоча, звісно, найбільші симпатії письменника на боці «ушляхетнених стражданням» (Є. Сверстюк): саме тому в його творчому доробку так багато літературних портретів та есеїв про побратимів-шістдесятників або попередників, котрі гідно пройшли випробування долею. Особливо зворушують читача міркування С. Сверстюка про інтелігентів такого високого гатунку, як родина Зерових, зокрема брата Миколи Зерова академіка Дмитра Зерова, з котрим Є. Сверстюкові випало спілкуватися, коли він на початку 1960-х рр. працював у редакції «Українського ботанічного журналу» – за висо-

кими моральними якостями таких людей звіряв він і свою моральну висоту. У цьому ж ряду – Олександр Довженко, до якого Є. Сверстюк постійно звертається в години роздумів.

Антрополого-персоналістичне заломлення студій Є. Сверстюка завжди проходить через вектор ренесансних домінант, основу яких визначає тріада: *гідність – сумління – віра*. Вона й становить парадигму його етичного ідеалізму. Це ті максими, до яких постійно апелюють його думка й слово: вони визначають міцність його морального імперативу. На початку 1990-х він уже зазірав у глибину цієї великої проблеми: «Розкіш життя світиться в утворенні тієї верхньої верстви, яка, всупереч людським чварам і диким інстинктам, береже в собі голос вічності: мудрість традиції, гідність і незалежність думки» [12, с. 208]. Час національного відродження наводить його до екскурсів у минуле, пресинг тоталітарного режиму якого він відчув на собі сповна. Однак погляд завжди спрямований у майбутнє: це одна з характерних особливостей розмислів Є. Сверстюка. Тому він інтерпретує минуле як підставу для духовних уроків і переосмислення: «Поступова наша інтелігенція відзначалася критичним мисленням і сміливістю у викритті комуністичного ладу. Тепер те мислення має знайти позитивне річище утвердження добрих начал, має будити, поривати і зігрівати. Людину великої витривалості має замінити людина великої віри» [12, с. 209].

Якщо синтезувати все напрацьоване Є. Сверстюком у його статтях, книгах, інтерв'ю й «одягнути» його міркування у форму стислих тез, вийде символічна кількість базових констант числом дванадцять.

Перше. Сверстюк постійно наголошує на особливій ролі інтелігенції, необхідність якої, на переконання французького соціолога й філософа Едгара Морена, зростає водночас із загрозою її знищення. Якщо вірити цим словам (а не вірити неможливо, оскільки їх справедливність уже не раз потверджувала наша трагічна історія), то в нинішніх умовах трансформації суспільства загалом і культури зокрема можемо говорити про зростання цієї ролі й новітню трагедію інтелігенції, котра, на жаль, стрімко втрачає свої позиції в суспільстві.

Друге. Офірність, яка ґрунтується на безкорисливості служіння. Є. Сверстюк незмінно наголошував: «В основі поняття «інтелігенція» лежить ідея високого служіння» [12, с. 35].

Третє. За Сверстюком, поняття інтелігентності ґрунтується на традиціях і тяглості роду, на тому родинному корінні, із якого постали й були виплекані цілі родини світочів української культури.

Четверте. Поняття інтелігенції, невідривне від поняття офірності, іде, за Сверстюком, від християнської традиції. Отже, неодмінною умовою є етичний ідеалізм, другим полюсом якого неодмінно виступає обов'язок.

П'яте. Гідність, яка зобов'язує й тримає на висоті. Уміння шануватися та шанувати.

Шосте. Постійне апелювання до сумління: якщо не ти, то хто?

Сьоме. Ядро духовної аристократії, за Сверстюком, завжди в опозиції. Інтелігенція відстоює принципи, чинячи опір бюрократії й охлократії, стоїть насторожі моральних засад, які завжди вищі від кланових інтересів.

Восьме. Лише цінності абсолютні породжують духовну непохитність, а брак вистражданих цінностей – безвідповідальність, другим боком якої є цинізм.

Дев'яте. Потрібно розпалювати ватру любові, яка убожіє й це годі заперечити, особливо нині.

Десяте. Людину високої витривалості має змінити людина великої віри. Ці слова, мовлені в середині 1990-х, сьогодні особливо актуальні.

Одинадцять. Вироблення національного мислення повинно ґрунтуватися на глибоких знаннях та інтелектуальних зусиллях.

Дванадцять. культура інтелігенції повинна ґрунтуватися національно-релігійна самосвідомість.

Звісно, це умовна шкала: можливо, Є. Сверстюк змінив би порядкові номери вирізнених констант і щось би скоригував. Однак така систематизація основних тез дає уявлення про ті засади, що він їх сповідував у своїх працях та вчинках.

Апологет точних визначень і диференційованих підходів, в основі чого завжди лежить імператив істинних цінностей, Є. Сверстюк чітко визначає специфіку української інтелігенції, заґрунтовуючи її в поняття офірності: «Офірність української інтелігенції стала наче неодмінною умовою її духовного самозбереження. І коли вона втрачала цю рятівну офірність, то, по суті, переставала бути українською. Національний обов'язок став для неї цементуючим і стояв навіть попереду творчого обов'язку. Вона була голосом мільйонів «рабів незрячих, гречко-

сіїв». І це була велика важка місія – бути голосом. Часто голосом, що волає в пустелі» [12, с. 216]. Ця тема звучала з виступів і публікацій Є. Сверстюка переважно в контексті, де проблема російської інтелігенції завжди виступала тлом, яке допомагає увиразнити різницю між інтелігенцією російською й українською (звертаючись при цьому для переконливості до відомого твору Д. Мережковського «Прийдешній хам»). Це стоується також теми російськомовної інтелігенції в Україні чи інтелігенції еміграційної. Але це тло дуже важливе: воно дає право порушити не лише проблему двомовності й України, а й наріжну для письменника проблему етичних та естетичних вартостей.

Різницю між українською й російською інтелігенцією Є. Сверстюк убачає, насамперед, у тому, що перша вийшла із середовища духовенства й «залишилась у християнській традиції навіть тоді, коли приставала до соціалістичних течій» [12, с. 212]. Для вирізнення тенденцій Є. Сверстюк залучає всі темпоральні зрізи персональної репрезентації української інтелігенції: тут і М. Драгоманов, і О. Потебня, і В. Вернадський, і брати Бердяєви, і В. Липинський, і В. Винниченко, і зовсім близькі у часі Б. Мозолевський і Л. Кисельов. І досить несподіване й цікаве спостереження: українська інтелігенція на процесі СВУ 1930 р. «перейняла позицію Гоголя», проводячи лінію спадкоємності демократії від старогромадівців до сьогодення [12, с. 212]. Указує він також на те, що народницька інтелігенція України й Росії також різна – за всієї подібності суспільно-політичного життя: «Скажімо, атеїзм російських так званих революціонерів-демократів українським аналогічним постатям був невластивий, як невластивою була й фанатична ідеологія. На українському ґрунті вона вросла в позитивне життя, в національно-просвітню роботу, і шапка революційного демократа на неї не налазила» [15, с. 36]. І ще одне міркування: «Загальноісторичний образ української інтелігенції своєрідний: вона майже ніколи не була зацікавлена в політичній ідеї чи доктрині. Вона брала на себе невдячну місію пророка, будителя і просвітителя народу, і дотик до рідної землі завжди давав їй силу, як Антееві...» [12, с. 213] (див. про це детальніше: [1]).

У період національного відродження України початку 1990-х рр. Є. Сверстюк уважав одним з основних завдань української інтелігенції «вироблення національного мислення на зміну стереотипно-імперському мисленню», наголошував на потребі культивувати в собі культуру й гідність, звертатися до джерел, не цураючись «інтелек-

туальних зусиль і дисциплінованої роботи» застерігав від націоналістичної фразеології, підміни понять, релятивізму цінностей, фарисейства [12, с. 214; 11]. Ключовими словами в цій духовній роботі називав *справжність* і *якість*. Саме такі якості, а ще опозиція до влади, дають право інтелектуалам, на думку Є. Сверстюка, належати до духовної аристократії. Не даючи спеціальних визначень, він усе ж таки чітко розрізняв поняття «інтелігенції» та «еліти», ставлячи знак рівності між елітою й духовною аристократією, а тими маркерами, які дають підставу зараховувати чи не зараховувати представника інтелігенції до еліти, називає вибір і свободу, що уможливають перебування в постійній опозиції до влади. Зрештою, його міркування були близькими до визначень фахівців-політологів: «...Елітою автоматично не стають і ті, хто зосереджує в своїх руках велику владу: влада не дає елітарності, а тільки владу. Еліти є закономірним результатом саморозвитку соціальних груп і їх вивершенням, є розумом, волею й сумлінням груп і нації в цілому» [4, с. 84].*

Ще в 1979 р. І. Кошелівець у передмові до «Вибраного» Сверстюка писав, що «нових відродженців, як судитиметься їм появиться ще раз, дивуватиме скромність [...]; і ще більше – шляхетність його натури, чисте душевне тепло, яке, недоторкано збережене в оточенні номенклатурних монстрів, випромінюється з кожного написаного ним рядка» [6, с. 5]. Усвідомлення власної месійності диктує й відповідний стиль. Людина стилю, Є. Сверстюк, у своїй творчості цілком відповідав означенню Ж. Дерріди, котрий наголошував, що питання

* Аби розставити акценти, потрібно розібратися, що ж насправді криється за поняттям *інтелігенції* і чи тотожне воно поняттю *еліти*. Як зазначає В. Малахов, між ними є суттєва відмінність, що стосується ставлення цих суспільних категорій до влади. *Еліта* – від лат. *eligo* означає «висмикую», «вириваю», «обираю», *інтелігенція* – від лат. *lego* так само «вириваю», «виймаю», однак у поєднанні з *intel* (= *inter*), що означає «між», «поміж», що передбачає «встановлення зв'язків між обраними», останнє ж становить «суть розуміння, як духовної здатності» [8, с. 30]. Тож якщо *еліта* «від самого початку передбачає того, хто її обирає, за самим характером свого формування визначається залежністю від нього», то *інтелігенція* – «така «мисляча субстанція», яка, сказати б, прослизає між пальцями висмикувача-формотворця, претендуючи на самостійне структурування буття» [8, с. 30]. Ключові поняття в цьому визначенні сучасного філософа – «мисляча субстанція» і «самостійне структурування буття» – і вони ж можуть залишатися ключовими в інтерпретації Сверстюкового дискурсу теми української інтелігенції.

стилю – це «завжди питання про витончений предмет» [2, с. 35]. Витонченість теми диктує й витончений стиль Є. Сверстюка, котрому часто вдавалося першим увиразнити в думці й слові те, чого ми ще й не помічали чи не відчували, тобто, скориставшись висловом самого письменника з приводу таланту Тичини й Толстого, «схопити невловиме й вирізьбити форму». Лаконічно-тезисний виклад матеріалу, ущільнений до краю, коли за кожним реченням – передумане, виважене, осмислене, вивірене з життям, забарвлений самоіронією, ішов від переконання писати лише про те, що «чорно знаю серцем». Воно й формувало стиль тез, афористичність, тяжіння до узагальнень, що визначає його непоступливий ідеалізм та конструктивний «критичний пафос». За спостереженням М. Коцюбинської, якщо брати його доробок, систему поглядів як цілісність, «не можна не помітити, що максималізм у нього щасливо поєднується (особливо в останні роки) зі зваженістю» [5, с. 4].

У книжці «Гоголь і українська ніч» є така фраза: «Перед тим, як попрощатися з Гоголем, хочу залишити ключ до теми» [10, с. 243]. Тож оці мої спостереження – лише ключ до великої теми «Сверстюк і українська інтелігенція». Заповітом Є. Сверстюка залишаються вистраждані протягом усього творчого шляху слова: «Народ, може, як ніколи чекає на людей мовчазного обов'язку й діяльної любови. І за цими ознаками він упізнаватиме свою справжню інтелігенцію» [12, с. 216]. Сьогодні, мабуть, як ніколи раніше, ці слова є актуальними: за ними стоїть наше майбутнє.

Список використаних джерел

1. Бичко А., Бичко І. Феномен української інтелігенції: спроба екзистенціального дослідження / А. К. Бичко, І. В. Бичко. – Дрогобич, 1997. – 115 с.
2. Дерріда Ж. Питання стилю / Жак Дерріда ; пер. з аскр. Л. Гармаш // Філософська думка. – 2004. – № 6. – С. 35–50.
3. Дискуссия Поля Рикера с российскими исследователями / Рикер Поль. Герменевтика. Этика. Политика. – М. : [б. и.], 1995. – С. 91–127.
4. Канак Ф. Суверенітет народу і його доступ до влади: інтелігенція й еліта між народом і урядом//Федір Канак//Сучасність, 2000. – №2. – С. 68–88.
5. Коцюбинська М. «Панове, де ваші шпаги?» / Михайлина Коцюбинська // День. – 2009. – 13 жовт. – № 183. – С. 4.
6. Кошелівець І. Переднє слово / І ван Кошелівець // Сверстюк Євген. Вибране / Упоряд. І. Кошелівця. – Мюнхен: Сучасність, 1979. – С. 3–6.
7. Луцький Ю. Листування з Євгеном Сверстюком / Юрій Луцький. – Балтимор ; Торонто : Смолоскип, 1992. – 90 с.

8. Малахов В. Еліта та інтелігенція в сучасному українському суспільстві / В. Малахов // Володимир Малахов. Право бути собою. – Київ : Дух і літера, 2008. – 336 с.
9. Райс. Е Присмерк інтелігенції/Емануїл Райс//Сучасність. – 1966. – Ч. 1. – С. 40–58.
- 10.Сверстюк Є. Гоголь і українська ніч / Євген Сверстюк. – Київ : ТОВ «Клію», 2013. – 328 с.
- 11.Сверстюк Є. Духовні джерела відродження / Євген Сверстюк. Блудні сини України. – Київ : Тов-во «Знання» України, 1993. – С 46–50.
- 12.Сверстюк Є. Народження української інтелігенції / Євген Сверстюк. На святі надій : вибране. – Київ : Наша віра, 1999. – С. 208–216.
- 13.Сверстюк Є. Шевченко і час /Євген Сверстюк. – Київ : Воскресіння, 1996. – 160 с.
- 14.Сверстюк Є. Шевченко понад часом / Євген Сверстюк. – Київ ; Львів : ТМА «Терен» – ТОВ Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 280 с.
- 15.Тарнашинська Л. Євген Сверстюк: «Ядро духовної аристократії завжди в опозиції / Людмила Тарнашинська. Закон піраміди: діалоги про літературу та соціокультурний клімат довкола неї. – Київ : Пульсари, 2001. – С. 34–41.
- 16.Тарнашинська Л. Категорія ідеального як художня та життєва практика: Євген Сверстюк // Людмила Тарнашинська. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (Історико-літературний та розкриваються аспекти) / Людмила Тарнашинська. – Київ : Смолоскип, 2008. – С. 216–247.

References

1. Bychko A., Bychko I. *Fenomen ukraïnskoï inteligencii: Sproba ekzistencijalnogo doslidzhennja* [The phenomenon of Ukrainian intelligentsia: An attempt of existential studies]. Drogobych, 1997, 115 p. (In Ukrainian).
2. Derrida Zh. *Pytannja stylju* [A matter of style]. 2004. no. 6, pp. 35–50. (In Ukrainian).
3. Riker P. *Diskussija Polja Rikera s rossijskimi issledovateljami* [Discussion between Paul Riker and Russian researchers]. In: *Germenevtika. Jetika. Politika*. Moscow, 1995, pp. 91–127. (In Russian).
4. Kanak F. *Suverenitet narodu i jogo dostup do vlady: inteligencija j elita mizh narodom i urjadom* [The sovereignty of the people and their access to power: the intelligentsia and the elite among the people and government]. 2000, no. 2, pp. 68–88. (In Ukrainian).
5. Kocjubynska M. «*Panove, de vashi shpagy?*» [Gentlemen, where are yours swords?]. 2009, no. 183, 4 p. (In Ukrainian).
6. Koshelivec I. *Perednje slovo* [Foreword]. In: *Sverstjuk Jevgen. Vybrane*. Munich, 1979, pp. 3–6. (In Ukrainian).
7. Luckyj Ju. *Lystuvannja z Jevgenom Sverstjukom* [Correspondence with Eugene Sverstyuk]. Baltimore-Toronto, 1992, 90 p. (In Ukrainian).

8. Malahov V. *Elita ta inteligencija v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi* [Elite and intelligentsia in the modern Ukrainian society]. In: *Pravo buty soboju*. Kiev, 2008, 336 p. (In Ukrainian).
9. Rajs E. *Prysmerek inteligencii* [Twilight of the intelligentsia]. *Suchasnist*, 1966, issue 1, pp. 40–58. (In Ukrainian).
10. Sverstjuk Je. *Gogol i ukrainska nich* [Gogol and Ukrainian night]. Kiev, 2013, 328 p. (In Ukrainian).
11. Sverstjuk Je. *Duhovni dzherela vidrozhennja* [The spiritual revival sources]. In: *Bludni syny Ukrai'ny*. Kiev, 1993, pp 46–50. (In Ukrainian).
12. Sverstjuk Je. *Narodzhennja ukrainskoi inteligencii* [The birth of Ukrainian intelligentsia]. In: *Na svjati nadij: Vybrane*. Kiev, 1999, pp. 208-216. (In Ukrainian).
13. Sverstjuk Je. *Shevchenko i chas* [Shevchenko and time]. Kiev, 1996, 160 p. (In Ukrainian).
14. Sverstjuk Je. *Shevchenko ponad chasom* [Shevchenko over time]. Kiev-Lviv, 2011, 280 p. (In Ukrainian).
15. Tarnashynska L. *Jevgen Sverstjuk: «Jadro duhovnoi arystokratii zavzhdy v opozycji* [Jevgen Sverstjuk: The core of spiritual aristocracy always in opposition]. In: *Zakon piramidy: Dialogy pro literaturu ta sociokulturnyj klimat dovkola nei*. – Kiev, 2001, pp. 34–41. (In Ukrainian).
16. Tarnashynska L. *Kategorija idealnogo jak hudozhnja ta zhyttjeva praktyka: Jevgen Sverstjuk* [Category of ideal as an artistic and life practice: Eugene Sverstyuk]. In: *Ukrainske shistdesjatnyctvo: profili na tli pokolinnja (Istoryko-literaturnyj ta poetykalnyj aspekty)*. Kiev, 2008, pp. 216–247. (In Ukrainian).

Людмила Тарнашинская. Между идеализмом и «критическим пафосом»: Евгений Сверстюк о феномене национальной интеллигенции. В статье рассмотрено проблему «Евгений Сверстюк и украинская интеллигенция». Очерчено парадигму его этического идеализма и специфику «критического пафоса», в основе которых лежит триада ренессансных доминант: достоинство – совесть – вера. раскрывается основная миссия и задачи в период национального возрождения, основные черты национальной интеллигенции: ответственность, самопожертвование, бескорыстие, следование традиции христианства, преемственности рода, оппозиционности к власти. Прослежено также, как интерпретировал Е. Сверстюк разницу между украинской и русской интеллигенцией. Связующим звеном между тезисами писателя выступает понятие П. Рикера «обмен памятью».

Ключевые слова: интеллигенция, элита, духовная аристократия, идеализм, «критический пафос», ответственность, достоинство, совесть, вера, традиция, память.

Liudmyla Tarnashynska. Between idealism and “critical pathos”: Yevhen Sverstiuk about the phenomenon of national intelligence. The article considers the problem of “Yevhen Sverstiuk, and the Ukrainian intelligentsia”. Defined the paradigm of the ego’s ethical idealism and the specificity of “critical pathos”, which

are based on the triad of the Renaissance dominants: virtue – conscience – faith. Reveals the basic mission and objectives during the period of the national revival, basic features of the national intellectuals: responsibility, sacrifice, unselfishness, adherence to Christian traditions, the continuity kind of opposition to power. Also traced, as interpreted by E. Sverstyuk the difference between the Ukrainian and Russian intelligentsia. The link between the thesis writer acts witnesses P. Ricker “sharing memory”.

Key words: the intelligentsia, the elite, the spiritual aristocracy, idealism, “critical emotion”, responsibility, dignity, conscience, belief, tradition, memory.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2016 р.

УДК 82.161.2-4.09(477.82):323.14

Ольга Яблонська

КАТЕГОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕСЕЇСТИЦІ Є. СВЕРСТЮКА

У статті на матеріалі есеїстики Є. Сверстюка досліджено особливості тлумачення концептуального поняття національної ідентичності. До аналізу залучено тексти видань «Собор у риштованні» (1970), «Блудні сини України» (1993), «Не мир, а меч» (2009), а також листування з Ю. Луцьким 1980 рр.

З’ясовано, що публіцист розглядає категорію національної ідентичності в контексті суспільно-політичних і культурологічних проблем. На думку Є. Сверстюка, основоположну функцію виконує категорія національної пам’яті.

Закцентовано на антропоцентричному баченні Є. Сверстюка поняття національної ідентичності. Зауважено, що система національних поглядів філософа та публіциста ґрунтується на проблемі внутрішньої свободи людини, людської гідності, духовно вільної людини, – основи, на якій формується національна гідність.

Ключові слова: національна ідентичність, національна пам’ять, есеїстика, інтелігенція, література, антропоцентризм.

Есеїстика Є. Сверстюка – насамперед предмет дослідницької уваги журналістикознавців (Л. Лисенко, Г. Кушнір та ін.). Привертають увагу спостереження Л. Гарнашинської про шевченкознавчі розвідки Є. Сверстюка, Л. Лавринович про лірику письменника й філософа та ін.

Найперше треба наголосити, що різножанрова творчість Є. Сверстюка – вираження світоглядних основ, міркування про засадничі морально-